

19. Господарський процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 16 берез. 2010 р.: офіц. текст. – К.: Вид. Паливода А. В., 2010. – 64 с.
20. Rescher N. Presumption and the practices of tentative cognition / Nicholas Rescher. – Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2006. – 181 p.
21. Сірий М.І. Забезпечення єдності судової практики – важливий напрямок розвитку правової системи України / М.І. Сірий // Вісник Центру суддівських студій. – 2006. – № 6. – С. 6-8.

УДК 347.97.001.73 (477)

СУДОВО-ПРАВОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Сердюк В.О., к.ю.н., доцент

Національний університет Державної податкової служби України

«...світ замкнувся. Земна куля стала єдиною. Виявляються нові небезпеки та можливості. Усі істотні проблеми стали світовими проблемами, ситуація – ситуацією всього людства. ...Створивши можливість, немислимої раніше швидкості повідомлення, техніка привела до глобального єднання. Почалася історія єдиного людства; єдиною стала його доля» [1, 141]

У статті висвітлюються окремі особливості, присвячені реформуванню судової влади в Україні. Автор звертає увагу на концептуальні засади організації та діяльності судової гілки влади. Розгляд реформування судової влади здійснюється з точки зору глобалізаційних процесів.

Ключові слова: *судова влада, судово-правова реформа, глобалізація, правова система.*

Сердюк В.А. СУДЕБНО-ПРАВОВАЯ РЕФОРМА В УКРАИНЕ И ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ / Национальный университет Государственной налоговой службы Украины, Украина
В статье освещаются отдельные особенности, посвященные реформированию судебной власти в Украине. Автор обращает внимание на концептуальные основы организации и деятельности судебной власти. Рассмотрение реформирования судебной власти осуществляется с точки зрения глобализационных процессов.

Ключевые слова: *судебная власть, судебно-правовая реформа, глобализация, правовая система.*

Serduk V.A. JUDICIAL AND LEGAL REFORM IN UKRAINE AND GLOBALIZATION PROCESSES / National university of Government tax service of Ukraine, Ukraine
Attention is paid to the fact that globalization is the main feature of our time: humanity is rapidly moving to the scientific, technical, ideological and spiritual unity. Modern globalization, if it is understood as the integration of humanity in a complex interconnected, single planetary system, was prepared the entire history of mankind. It is a qualitatively new stage of internationalization and is designed to live with the current level of material and spiritual production and permeates all spheres of society.

The author argues, the practical implementation of any reforms in this country is simply impossible without strengthening the legal status of justice. In a state that aspires to be legal, the court must be respected, independent, authoritative and independent, in which people would see no bureaucratic institution, but the real guarantor of their rights, a reliable defender of their interests.

Definitely the most fundamental provisions of showing dissatisfaction with the state of affairs in the field of justice, including: 1) failure of the courts find their common efforts to protect law and order; 2) the habit of seeing in the judiciary, especially the "right of force" (Law of interest) and then "force of law" ("interest law"); 3) contrary to vulgar ideas of criminal justice is not to fight crime and protect society from crime by means of criminal law, the protection of rights and legal interests of citizens, who were justice sector (defendants, victims, civil plaintiffs, civil defendants); 4) power of the court, new forms of interference in the administration of justice (blocking courthouses, demonstrations, certiorari members and their guidance to judges on a particular resolution of cases, bias in the selection of candidates for judicial office for political reasons); 5) focus on the interests of the state and unhumanic proceedings.

Author points out, despite the difficulties, and sometimes resistance of judicial reform in Ukraine, the judiciary, as such, she was still able to protect the rights and interests of society and the state. These

conditions can only systematically address issues of further development and improvement of the judicial system, court proceedings and orderly, especially human and financial support judicial activities.

The principle of separation of powers in Ukraine is an expression of no alternative project of globalization that ignores national identity and legal traditions of each country. That is why, despite, the fact that the Constitution of Ukraine registered and formally issued Euro-liberal interpretation of the judiciary and its place in the state, as well as the general process of legitimization of general legal values, the existence of the judiciary is a European form in Ukraine remains quite problematic.

The article covers some of the features on reforming the judiciary in Ukraine. By paying attention to the conceptual foundations of the organization and operation of the judicial branch. Consideration of reform of the judiciary is in terms of the globalization process.

Key words: judiciary, judicial reform, globalization, the legal system.

Сьогодні з поняттям та явищем «судової влади» працюють усі розвинуті культури; це явище й поняття є невід'ємними від розвитку демократичних суспільств. Тому сьогодні ми є свідками того, що питання судової влади, нарівні з іншими спільними питаннями виносяться на загальні обговорення. Особливої значимості питання судової влади набувають у контексті виправдання прав людини [10, 84].

Особливість сучасного стану української держави та суспільства полягає в тому, що зараз йде ешелонований період реформ у різних сферах, а саме: конституційна реформа; органів місцевого самоврядування та виборчої системи; податкова реформа; реформа соціальних пільг; конституційна реформа; реформа трудового законодавства; пенсійна реформа; адміністративна реформа; реформа житлово-комунального комплексу; інвестиційна реформа; реформа агропромислового комплексу; торгова реформа; реформа охорони здоров'я; реформа в галузі освіти та ін.

Глобалізація є головною ознакою нашого часу: людство нестримно просувається до науково-технічної, ідейно-духовної єдності. Сучасна глобалізація, якщо її розуміти як процес інтеграції людства у складну взаємопов'язану, єдину планетарну систему, була підготовлена усією історією людства. Вона є якісно новим етапом інтернаціоналізації і покликана до життя сучасним рівнем розвитку матеріального і духовного виробництва і пронизує усі сфери життєдіяльності суспільства [10, 84].

Як ми можемо спостерігати, період реформування в державі проходить болісно, супроводжується конфліктом інтересів суб'єктів суспільних відносин аж до соціальних вибухів. Судова система держави тут повинна відіграти роль стабілізуючого чинника при розгляді різного виду конфліктів, у тому числі за участю місцевих та адміністративних органів, за якими необхідно приймати єдине правильне судове рішення Конституційним судом України і всіма видами судів загальної юрисдикції [2, 329].

Отже, реалізація на практиці будь-яких реформ у нашій країні просто неможлива без зміцнення правового статусу органів правосуддя. У державі, що прагне стати правовою, суд має бути авторитетним, незалежним, владним та самостійним, у якому люди бачили б не бюрократичну установу, а реального гаранта їхніх прав, надійного захисника їхніх інтересів [3, 15]. Однією з передумов становлення в Україні правової держави, додержання її стандартів є поважання свободи та недоторканності людини, здійснення правосуддя відповідно до вимог Конституції та чинного законодавства [4, 98].

Суд відіграє в житті будь-якої держави важливе значення, а в правовій державі правильно влаштований суд має ще й таку нову функцію, як бути міцною гарантією прав громадянина, що проголошуються основним законом держави. Винятково важливою є, таким чином, роль суду як органу, призначеного для розв'язання конфліктів з метою захисту прав та законних інтересів людини і громадянина [5].

Мета дослідження полягає в тому, щоб показати місце та роль реформаторського підходу щодо вдосконалення якісного стану судової влади в Україні та її структурних елементів у ланцюзі масового перетворення українського суспільства та держави за умов глобалізаційних процесів.

Розглянутого нами питання торкалися такі учені, а також юристи-практики як: Андрейцев В., Белов Д., Бисага Ю., Бойко В., Борисов В., Грошовий Ю., Демченко С., Долежан В., Ківалов С., Коваль В., Козюбра М., Колісніченко В., Ленгер Я., Маляренко В., Марочкін І., Онішук М., Онопенко В., Опришко В., Пасенюк О., Портнов А., Потебенько М., Притика Д., Рабінович П.,

Святоцький О., Селіванов У., Сіренко В., Сірий М., Скомороха Л., Ставнійчук М., Тацій В., Тютюгін В., Шаповал В., Шемшученко Ю., Шишкін В., Шустік Є. та ін.

Сучасні теорії глобалізації визначають її як становлення світоцілісності у вигляді єдиного простору, включаючи сюди й осмислення цього процесу в різних культурних дискурсах. Один з найвидатніших соціологів сучасності, Е. Гідденс, визначив глобалізацію як інтенсифікацію всесвітніх відносин, що пов'язують віддалені одне від одного місця таким чином, що локальні події формуються подіями, що відбуваються за багато миль звідси, і навпаки [11, 377].

Правда, переважна кількість дослідників зазначають, що характеристики глобалізації мають протилежну спрямованість. Їх позначають поняттями «диференціація» і «регіоналізація», «локалізація», «фрагментація» [12].

Залежно від теоретичних позицій, глобалізація оцінюється як, по-перше, процес еволюційного розвитку світу (реалісти); по-друге, заключна стадія капіталізму, пов'язана зі зростаючою поляризацією світу та політичною нестабільністю (неомарксистичні); по-третє, якісно новий етап розвитку політичної структури, світу та людської цивілізації загалом (неоліберали) [13, 18]. І тут необхідно, перш за все, зазначити, що в правових системах різних держав глобалізація проявляється як широкомасштабний і багатоплановий процес наростання загального, а на рівні правозастосування отримує своє вираження в зростанні значення загальноновизначених світових стандартів у правозастосовчій діяльності [12].

Вплив глобалізаційних процесів на судову практику відбувається такими шляхами:

По-перше, шляхом приведення у відповідність з міжнародним правом правових норм, що регламентують правозастосовну діяльність. Йдеться про інкорпорацію міжнародно-правових норм у внутрішньодержавне право і, відповідно, про значне оновлення законодавчої бази у сфері процесуального регулювання, однак тільки в обсязі, який припустимий з точки зору збереження та підвищення рівня легітимності правосуддя, довіри до інститутів вітчизняної судової влади.

По-друге, це застосування норм, принципів і прецедентів міжнародного права в національній правовій системі. Даний процес здійснюється за трьома варіантами: 1) застосування норм міжнародного права без прямого підключення норм національного законодавства; 2) спільне застосування норм міжнародного права і « родинних » норм національного законодавства; 3) відмова від пріоритетного застосування норм міжнародного права замість норм національного законодавства при їх взаємній невідповідності.

По-третє, вплив проявляється у трансформації організаційного рівня правозастосування, в удосконаленні організації та діяльності правозастосовних інститутів судової системи при забезпеченні їх відповідності міжнародним стандартам [14, 2].

До цього необхідно додати ще й те, що сьогодні як ніколи проявляється наростання процесуальності (процедурності) у правовому регулюванні, що виражається в розширенні сфери процесуального регулювання, збільшенні кількості процедурно-процесуальних норм, ускладненні процедури вдосконалення процесуальної форми. Процесуальне регулювання стає більш чітким і деталізованим. Причому у розвитку процесуального права, як зазначає Є. Лук'янова, простежується така закономірність: чим більше розвинене суспільство, тим детальніше в законодавстві промальовується діяльність, пов'язана з охороною соціального порядку, прав, свобод і законних інтересів громадян і організацій [15, 23].

Проблема раціонального устрою судової системи та її органів існує стільки ж часу, скільки існує держава як форма організації суспільства. Отже, проблема судової системи те ж саме, що й проблема державного устрою. Тобто, концентрація влади в одних руках завжди вела до свавілля, беззаконня та зловживання.

Спочатку вся влада, враховуючи й судову, перебувала в одних руках. Разом з тим, з розвитком держави та суспільного життя, а також під впливом західних державних реформ (на прикладі Англії, а потім і Пруссії, де існували відокремлені від інших органів суди XVIII століття), почали виникати передумови поділу державної влади і на території сучасної України, що мало б перетворити її в правову державу. У той же час, процес цей був дуже довгим і йшов кілька століть. Так з'явилася судова влада й усі звідси випливаючі проблеми її недосконалості.

Основними недоліками функціонування судової гілки влади були такі: відображення інтересів правлячого класу; хабарництво; свавілля та невігластво чиновників; бюрократизм; у дореформеному суді панувала інквізиційна (розшукова) форма судочинства; таємний процес судочинства; сила доказів, отриманих під час слідства, визначалася заздалегідь законом, який жорстко встановлював, що може, а що не може бути доказом; закон також встановлював і ступінь достовірності доказів, розділяючи їх на досконалі та недосконалі; роздробленість системи судів за станом, родом діяльності з рядом інстанцій (комерційні суди, морські, військові, тимчасові спец. суди та ін.); сильна залежність судів від адміністративної влади й ін.

Концепцією судово-правової реформи в Україні, яку прийнято Постановою Верховної Ради України від 28.04.1992 р., було зазначено чинники, що зумовили необхідність її проведення. Серед цих факторів можна визначити як основні: 1) необхідність реального забезпечення прав і свобод громадян; 2) утвердження верховенства закону; 3) криза всієї системи юстиції та чинного на той час законодавства, зокрема криза судової системи [6].

Проте, більшість з цих проблемних моментів, пристосованих до нових політичних та правових реалій, залишилася і на сьогоднішній день. Саме тому, вважаємо, вкрай актуальним виокремити найбільш принципові положення, що показують незадоволеність існуючим станом справ у сфері правосуддя.

- 1) Суди виявляють неспроможність своїх загальних зусиль з охорони законності та правопорядку;
- 2) Звичка бачити в судових органах, у першу чергу, «право сили» («право інтересу»), а вже потім «силу права» («інтерес права»), нездатність суду задовольнити запити суспільства, які покладаються на нього;
- 3) Всупереч вульгарним ідеям, метою кримінальної юстиції є не боротьба зі злочинністю, а захист суспільства від злочинів шляхом реалізації кримінального закону, захист прав і законних інтересів громадян, що потрапили в сферу юстиції (обвинувачених, потерпілих, цивільних позивачів, цивільних відповідачів). Під реалізацією кримінального закону розуміється при цьому не тільки притягнення до кримінальної відповідальності та призначення покарання, але й відмову від переслідування невинних.
- 4) Залежне становище суду, після партійно-радянського «телефонного права» з'явилися нові форми втручання у відправлення правосуддя (блокування будівель суду, проведення демонстрацій, витребування справ депутатами та їх вказівки суддям про те чи інше вирішення справ, тенденційний підбір кандидатів на судові посади з політичних мотивів);
- 5) Орієнтація на інтереси держави й негуманність судочинства, що полягає у такому:
  - «народному правосвідомості немає місця в судових залах» (відсутність суду присяжних) [7, 8];
  - держава оголошує сферою публічного інтересу ті галузі, що традиційно вважалися приватною справою громадян;
  - «ми не маємо суду, доступного населенню, що користується його довірою та повагою. Суд над людиною повинен бути замінений судом для людини» [8, 19].

Отже, як бачимо, проблема раціонального устрою судової системи та її органів існує стільки ж часу, скільки існує сама держава як форма організації суспільства. Зрозуміло, що правопорядок у країні не можна навести, якщо законотворчість відбуватиметься тільки «зверху вниз». Повинний бути відкритий зустрічний рух законів «знизу вгору», зокрема, шляхом лібералізації судочинства.

У кожній країні є своє писане право, що відображене в тих чи інших юридичних документах, і звичаєве право, підтримуване громадською думкою. В інтересах суспільства домагатися того, щоб різниця між звичаєвим і писаним правом була б мінімальною. Право буде природним для суспільства, якщо закон стане продовженням санкцій громадської думки.

На сьогодні, у нашій країні, однак, різниця між звичаєвим і писаним правом поки ще велика. У нас є значна кількість юридичних норм, які не підтримуються громадською думкою. І в той же самий час у нас є й величезна кількість норм звичаєвого права, які ніяк не захищаються офіційним законом.

Більшість звичаєвих прав можуть бути виявлені тільки в конфлікті, легалізація якого стає єдиним способом отримання достовірної юридичної інформації про них. Щоб здійснити цю легалізацію, суд повинен отримати можливість розглядати конфлікт, виходячи зі звичаїв навколишнього середовища, і тим самим застосовувати нові правові норми.

Отже, лібералізація судочинства, на наш погляд, ставить два важливих питання: щодо юридичної кваліфікації суддів і щодо захисту від їхнього свавілля. Неважко зрозуміти також, що проведення подібної судової лібералізації робить місцевих суддів найбільш могутніми державними людьми в окрузі. У цих умовах місцеві керівники будуть зацікавлені у вкрай скрупульозному доборі кандидатур, що влаштовують усіх.

Разом з тим, незважаючи на труднощі, а іноді і протидію розвитку судової реформи в Україні, можна констатувати, що судова влада як така відбулася і що вона все ж таки здатна захистити права людини, інтереси суспільства та держави. У цих умовах залишається лише планомірно вирішувати питання подальшого розвитку та вдосконалення судоустрою, судочинства і належного організаційного, передусім кадрового та фінансового забезпечення судової діяльності.

Однак є й підстави вважати такий висновок занадто оптимістичним, не кажучи вже про те, що сама реформована система не повинна підводити головні підсумки реформи. Для суспільства важливі не самі по собі інституційні зміни. Людям важливо в своєму повсякденному житті відчувати зміни на краще. Неможливо виправдати реформи, якщо вони не принесли те, заради чого суспільство погоджувалося на них: більшої свободи, більшої справедливості, більшої захищеності прав, людської гідності.

Не можна сказати, що політичні, економічні та інші реформи, які проводяться за минуле десятиліття, враховуючи судову, взагалі не принесли результатів. Однак ці результати поки далекі від очікувань масової свідомості на порозі реформ. Такий феномен характерний будь-якій реформації. Мистецтво реформаторів полягає в продуманості самих планованих змін, повноті й послідовності їх проведення, у нейтралізації негативних наслідків реформ, а, головне, – у самому образі реформ, оскільки люди, навіть неосвічені, дуже чітко вловлюють те, чи проводяться реформи заради щирого бажання покращити життя кожного, або заради якихось «макропоказників».

Отже, як бачимо, вкрай необхідне прискорення судової реформи в нашій державі. Більше того, ми повинні нарешті її завершити. Для цього, на наш погляд, потрібно:

- 1) нагадати громадськості, що ж, власне кажучи, планувалося у сфері захисту та відновлення прав і законних інтересів громадян. Але нагадати в новій формі (потрібно вичленувати більш-менш конкретні завдання судової реформи);
- 2) провести інвентаризацію реалізованого і нереалізованого в даній сфері; з'ясувати, наскільки великий обсяг нереалізованих положень; пояснити, чому були зроблені відступи, чому залишилися невиконаними якісь положення і чи варто деякі з них відстоювати надалі;
- 3) отримати інструмент для оцінки нинішніх і майбутніх законодавчих ініціатив у сфері організації та функціонування судової влади.

Принцип розподілу влади в Україні є виявом безальтернативного проекту глобалізації, який не враховує національну самобутність та правові традиції кожної конкретної держави. Саме тому, незважаючи на те, що у Конституції України зафіксоване і формально оформлене європейсько-ліберальне тлумачення судової влади та її місце в державі, а також процес широкої легітимізації загальнодемократичних правових цінностей, існування судової влади саме в європейському вигляді в Україні поки що залишається досить проблематичним.

Проблеми судової влади є в усіх країнах світу, але їхнє вирішення в кожній державі потребує особливого підходу з урахуванням національної культури, традицій, характеру народу. Вважаємо, устрій судової системи країни не можна просто переносити з інших країн. Запозичити окремі елементи можна, але не системно, – бо «пересаджені» в умови іншої національної культури механізми судової системи не працюють або працюють із грубими перекрученнями. На жаль, списування законів з аналогів зарубіжних країн дуже часто можна

побачити у роботі парламенту України, який зовсім не вникає в те, що чимало законодавчих концепцій історичної України працювали не гірше, а навіть краще західних.

Вважаємо, судово-правова реформа в Україні за умов глобалізації – це не просто перетворення судової влади та усіх її атрибутів, але і вельми складне, багатозначне, багатогранне явище, що регулює найважливіші сторони життя нашого суспільства та держави, враховуючи організацію та вдосконалення органів місцевого самоврядування, що охоплюють і представляють права і законні інтереси найширших верств українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс; пер. с нем. – 2-е изд. – М.: Республика, 1994. – 527 с.
2. Клименко В.Ф. Судебно-правовая реформа в Украине: понятие, содержание, интерпретация / В.Ф. Клименко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Том 24 (63). – № 2. – 2011. – С. 329-336.
3. Стефанюк В. Судова влада як основна юридична гарантія захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні / В. Стефанюк // Право України. – 2001. – № 1. – С. 12-16.
4. Письменний Д.П. Новий Закон України «Про судоустрій України» як поступ до демократичної правової держави / Д.П. Письменний // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи: Матеріали наук.-практ. конф. (18-19 квіт. 2002 р., м. Харків) / редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. – К.; Х., 2002. – С. 96-99.
5. Шицький І.Б. Про окремі проблеми судової реформи [Електронний ресурс] / І.Б. Шицький. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/>
6. Концепція судово-правової реформи: Постанова Верховної Ради України від 28.04.1992 р. № 2296-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
7. Пасенюк А. Становление административной юстиции в Украине и административное право / А. Пасенюк // Право України. – 2005. – № 7. – С. 8-10.
8. Остафійчук Л.А. Судова влада в Україні в контексті теорії правової держави / Л.А. Остафійчук // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наук. праць. – Вип. 147: Правознавство. – Чернівці, 2002. – С. 19-22.
9. Белов Д.М. Проблеми реформування української моделі державної влади / Д.М. Белов // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». – 2012. – № 2 (Частина I). – С. 57-62.
10. Чернушенко О.В. Судова влада в умовах глобалізації / О.В. Чернушенко // Порівняльно-аналітичне право. – № 3. – Ч. 1. – 2013 р. – С. 84-86.
11. Нации и национализм / Б. Андерсон, О. Бауэр, М. Хрох и др; пер с англ. и нем. Л.Е. Переяславцевой, М.С. Панина, М.Б. Гнедовского. – М.: Праксис, 2002. – 611 с.
12. Власова Г.Б. Процессы глобализации и судебная власть [Електронний ресурс] / Г.Б. Власова. – Режим доступу: <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=15&art=336>.
13. Верещагин В.Ю. Национальная государственность в условиях глобализации / Ю.В. Верещагин, О.И. Цуканова. – Ростов н/Д.: СКНЦВШ, 2006. – 184 с.
14. Колоколов Н.А. Роль судебной власти в достижении социально-политических целей государства / Н.А. Колоколов // Российский судья. – 2000. – № 1. – С. 2-3.
15. Лукьянова Е.Г. Глобализация и правовая система России / Е.Г. Лукьянова. – М.: Норма, 2006. – 121 с.
16. Белов Д.М. Конституціоналізм в Україні як реалізація ідеї євроінтеграції / Д.М. Белов // Науковий вісник УжНУ: Серія «Право». – 2013. – Випуск № 22. – Частина 2. – Том 1. – С. 123-126.